

Polska

Krótki profil polityki kulturalnej

Przygotował Maciej Kozieł

DATA: grudzień 2022 r.

1. Fakt i liczby

- **Ustrój polityczny:** unitarna parlamentarna republika demokratyczna
- **Język urzędowy:** Polski

	<i>Najnowsze dostępne dane</i>	<i>Najnowsze dostępne dane minus 5 lat</i>
<i>Liczba ludności na dzień 1 stycznia</i>	37 654 247 (2022)	37 972 687 (2017)
<i>PKB w mln EUR</i>	154 836.3 (2022)	142 411.4 (2017)
<i>PKB na mieszkańca w PPS Indeks (UE27_2020 = 100)</i>	77% (2021)	70% (2017)
<i>Wydatki sektora general government (w % PKB)</i>	44,2% (2021)	41,4% (2017)
<i>Publiczne wydatki na kulturę w mln EUR*</i>	2 691.57 (2021)	2 265.7 (2017)
<i>Publiczne wydatki na kulturę jako % PKB</i>	0,51% (2021)	0,52% (2017)
<i>Publiczne wydatki na kulturę na jednego mieszkańca w EUR*</i>	74,7 (2021)	77 (2017)
<i>Udział zatrudnienia w kulturze w zatrudnieniu ogółem</i>	3,3%	3,5%

*obliczenia na podstawie kursu EUR wg NBP, średnia dla 2021 r., 1 EUR = 4,56 PLN.

Źródła:

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00001/default/table?lang=en>
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/namq_10_gdp/default/table?lang=en
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00023/default/table?lang=en>
Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.
Kultura w 2017 roku.

2. System polityki kulturalnej

2.1 Cele

Współczesna polityka kulturalna Rzeczypospolitej Polskiej to celowy i systematyczny interwencjonizm władz centralnych i samorządowych w dziedzinie kultury i jej przemysłów. Polityka kulturalna oparta jest na modelu państwa opiekuńczego i łączy odpowiedzialność państwa za wspieranie rozwoju kultury i zachowanie dziedzictwa narodowego z realiami rynkowymi i rewolucją cyfrową. Może charakteryzować się wysokim stopniem decentralizacji, w którym znaczna część odpowiedzialności za wspieranie i finansowanie kultury spoczywa na władzach lokalnych. Cały system daje gwarancję względnie stabilnego funkcjonowania dużej liczby publicznych instytucji kultury.

Zarówno cele, jak i zasady polityki kulturalnej w Polsce są formułowane zgodnie ze standardami ustanowionymi przez demokratyczne państwa europejskie. Podobnie jak inne kraje członkowskie UE, Polska ma swobodę kształtowania polityki kulturalnej na swój sposób, bez unifikacji instytucji kultury, wyznaczając im własne cele i określając priorytety. Polska realizuje tę autonomię w pełnym zakresie, co szczególnie widać w przypadku nadawania nowych priorytetów politykom kulturalnym, których charakterystyka jest silnie zdeterminowana przez program polityczny partii rządzącej w danym okresie.

Aktualne cele polskiej polityki kulturalnej to:

- Zachowanie tożsamości narodowej i kulturowej;
- Zapewnienie równego dostępu do kultury;
- Promocja twórczości oraz wysokiej jakości dóbr i usług kulturalnych;
- Zróżnicowanie oferty kulturalnej, uwzględniające różnorodność grup społecznych.

Obecne zasady polskiej polityki kulturalnej to:

- Decentralizacja procesów decyzyjnych dotyczących organizacji i finansowania działalności kulturalnej;
- Wspieranie udziału społeczeństwa obywatelskiego w procesach decyzyjnych poprzez organizowanie paneli eksperckich i inicjowanie publicznych dyskusji na temat możliwych rozwiązań kluczowych problemów;
- Zapewnienie przejrzystości procesów decyzyjnych;
- Polska jako kraj członkowski UE stosuje zasadę subsydiarności: decyzje dotyczące kultury podejmowane są przez tych, których dotyczą. Władze centralne nie mogą podejmować decyzji dotyczących spraw lokalnych zamiast samorządów, chyba że zostały do tego specjalnie upoważnione.

2.2 Główne cechy

Po upadku komunizmu w Polsce w 1989 roku kultura i zarządzanie nią uległy istotnym zmianom. W latach 90. transformacja z gospodarki planowanej na rynkową oraz reformy administracyjne wymusiły szereg procesów adaptacyjnych w sektorze kultury, z których wiele można określić jako radykalne w swej naturze. Choć procesów tych nie można uznać za wynik strategicznego myślenia o rozwoju kultury, lecz raczej za produkty uboczne zmian administracyjnych, jakie przeszła Polska, to jednak przyniosły one wiele pozytywnych efektów.

Z jednej strony interesariusze kultury, tacy jak artyści, twórcy, wykonawcy i producenci czy menedżerowie, swobodnie angażują się w dyskusję dotyczącą innowacyjnych metod zarządzania kulturą, partnerstw międzysektorowych czy ekonomicznego znaczenia kultury. Działają i tworzą w ramach różnych dziedzin i branż kultury, wyrażając swoją pasję poprzez zaangażowanie i działania obywatelskie, stosując nowe technologie i stale rozwijając trzeci sektor w Polsce. Czerpiąc przykłady z modeli międzynarodowych, aktywnie poszukują i wykorzystują różnorodne zasoby finansowe, w tym fundusze unijne i prywatne darowizny. Z drugiej strony decentralizacja administracji kulturalnej pozwoliła samorządom wszystkich szczebli skupić się na planowaniu strategicznym w obszarze rozwoju kultury.

Głównym aktorem jest centralna administracja państwowa, która wyznacza cele polityki kulturalnej i zasady finansowania. Głównym decydentem jest Minister

Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Niemniej mandat do tworzenia instytucji kultury mają także inni ministrowie (np. Muzeum Wojska Polskiego podlega Ministerstwu Obrony Narodowej).

Do głównych zadań Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego należy:

- Przygotowanie projektu budżetu państwa w części w dyspozycji Ministra;
- Sprawowanie opieki nad krajowymi dziedzinami teatru, muzyki, baletu, opery, sztuki scenicznej, plastyki, literatury, muzealnictwa, kultury ludowej, edukacji kulturalnej i amatorskiego ruchu artystycznego oraz wymiany kulturalnej z zagranicą;
- Opiniowanie projektów aktów prawnych i opracowywanie ich pod względem formalno-prawnym;
- Wykonywanie i koordynacja realizacji zadań wynikających z polityki państwa w zakresie ochrony zabytków;
- Inicjowanie działań na rzecz podtrzymywania i popularyzacji tradycji narodowych i państwowych;
- Opieka i nadzór nad edukacją artystyczną;
- Wykonywanie zadań w zakresie polityki audiowizualnej.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest organem założycielskim i współwłaścicielem (z jednostkami samorządu terytorialnego) 64 instytucji kultury. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołuje również konkretne instytucje, które wspierają daną dziedzinę kultury. Są to na przykład: Narodowy Instytut Muzyki i Tańca, Instytut Książki, Instytut Adama Mickiewicza, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszeńskiego, Narodowa Rada Dziedzictwa czy Narodowy Instytut Fryderyka Chopina. Instytuty te prowadzą działalność regrantingową i badawczą, organizują festiwale i konkursy, współpracują z różnymi podmiotami i partnerami międzynarodowymi itp.

Każdy szczebel samorządu terytorialnego ma ustawowy obowiązek podejmowania działań w zakresie kultury oraz ochrony i opieki nad zabytkami. Najważniejszym elementem tego obowiązku jest finansowanie samorządowych instytucji kultury oraz określanie własnej polityki kulturalnej.

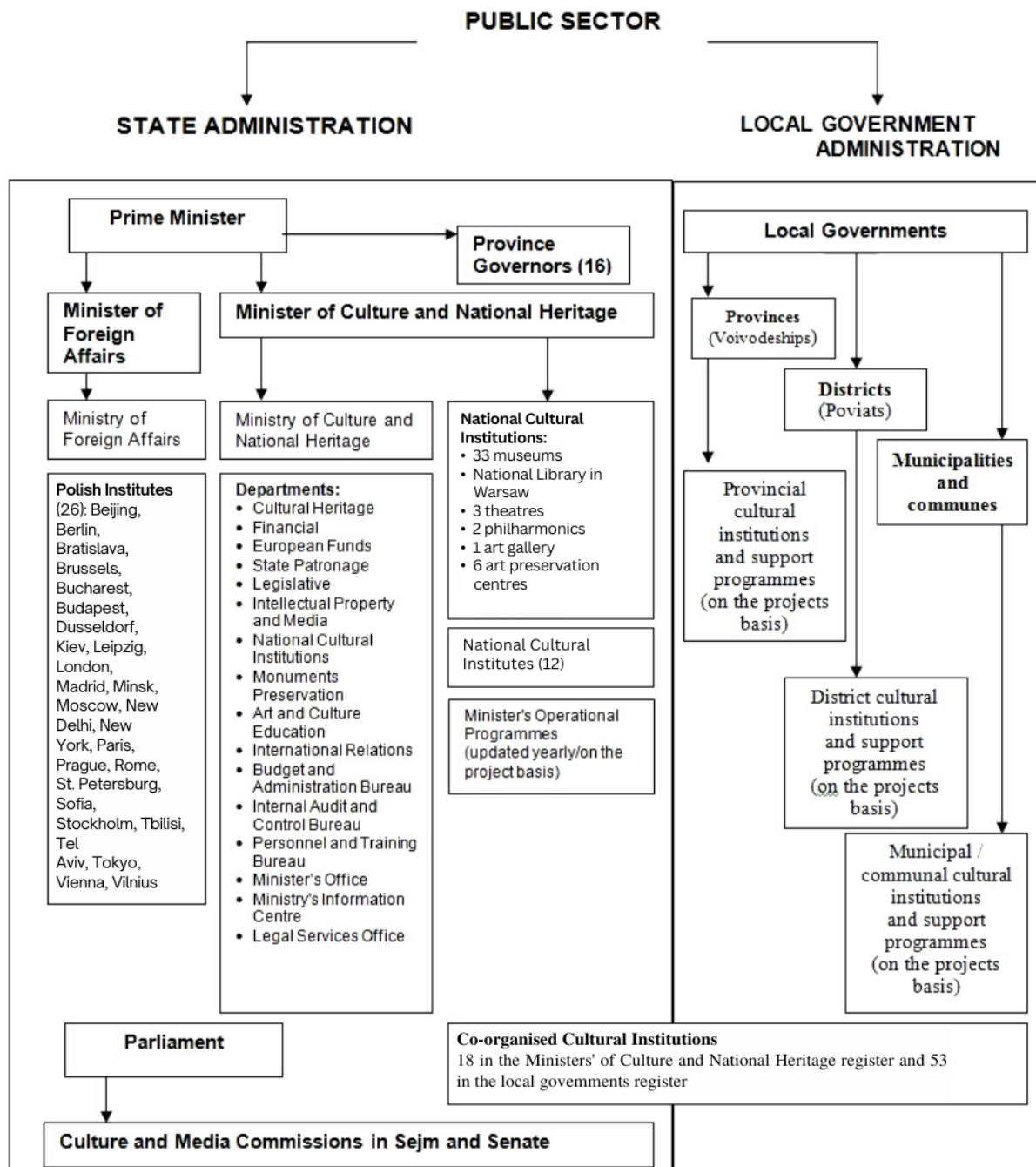
Katalog inicjatyw realizowanych przez samorządy jest szeroki i obejmuje:

- Współpracę międzynarodową w dziedzinie kultury;
- Prowadzenie zadań i projektów wspierających zjawiska kulturowe, wspierających kreatywność i potencjały kulturowe oraz promujących sektor kultury i dziedzictwa narodowego;

- Koordynowanie i organizowanie wymiany kulturalnej we współpracy z regionami krajowymi i zagranicznymi;
- Wspieranie zadań realizowanych przez instytucje i organizacje sektora kultury oraz podmioty działające na rzecz ochrony zabytków;
- Organizowanie różnych wydarzeń, konkursów (w tym grantowych i nagradzanych) i projektów.

Do najczęściej spotykanych form finansowania kultury przez jednostki samorządu terytorialnego należą: dotacje; subwencje; pomoc rzeczowa lub finansowa; udzielanie patronatów; organizacja konkursów; zamówienia publiczne; budżety obywatelskie; fundusze sołeckie; fundusze dzielnicowe.

2.3 System zarządzania: Organigram organizacyjny

2.4 Tło historyczne w ciągu ostatnich 70 latach

Możemy wyróżnić dwa podstawowe okresy, które charakteryzują rozwój polskiej polityki kulturalnej w ostatnich 75 latach. Oba są bezpośrednio związane z systemem politycznym realizowanym w Polsce w każdym z tych okresów, tj. okres 1945-1989 charakteryzował się realnym socjalizmem, a okres od 1989 roku charakteryzuje się demokracją parlamentarną i gospodarką rynkową.

Cechy wyróżniające pierwszy okres to ograniczona suwerenność, system jednopartyjny i gospodarka planowana. Działalność kulturalna organizowana była w systemie charakteryzującym się wysokim stopniem centralizacji, instytucjonalizacji i monopolem własności państwowej. Proces decyzyjny dotyczący rozwoju działalności kulturalnej był silnie upolityczniony, a sztuki twórcze podlegały cenzurze politycznej. Jednocześnie tempo wzrostu publicznych wydatków na kulturę było wyższe niż tempo wzrostu PKB. Ten stosunkowo wysoki poziom finansowania kultury ze środków publicznych umożliwiał szerszy dostęp do dóbr i usług kulturalnych oraz poczucie stabilizacji zawodowej dla warunków pracy artystów.

Na początku drugiego okresu - od 1989 roku - Polska przeszła proces przemian politycznych i gospodarczych, a państwo odzyskało nowe obowiązki o charakterze społecznym. Obowiązki te zostały sformułowane w preambule do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Główne zmiany, jakie zaszły w sektorze kultury po 1989 roku, obracają się wokół następujących zasad:

- Realizacja przyznanego przez Konstytucję (1997) prawa do wolności twórczości artystycznej, edukacji i korzystania z dóbr kultury, a także prowadzenia badań naukowych i ogłaszania ich wyników.
- Stworzenie nowych ram prawnych, umożliwiających organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej w ramach gospodarki rynkowej (Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r., z późniejszymi zmianami i załącznikami; Ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r., z późniejszymi zmianami i załącznikami; oraz szereg innych rozwiązań prawnych).
- Zmiany w zakresie odpowiedzialności publicznej za kulturę nastąpiły w następstwie bardziej ogólnego procesu decentralizacji władzy państwowej i związanej z nim reformy wielu ustaw.

- Decentralizacja uprawnień administracji publicznej w zakresie kultury - przeniesienie większości instytucji kultury z rządu centralnego do samorządów lokalnych, działających na trzech poziomach: wojewódzkim (Województwo), powiatowym (Powiat) i miejsko-gminnym (Gmina).
- Prywatyzacja większości przemysłów kultury, należących wcześniej do centralnego (socjalistycznego) państwa.
- Prawdziwa erupcja organizacji obywatelskich w sektorze kultury.

3. Bieżące sprawy kulturalne

3.1 Najważniejsze wydarzenia

W 2007 roku polski rząd został utworzony przez neoliberalną i prounijną koalicję dwóch partii politycznych, Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego, która utrzymała się u władzy do 2015 roku. Zauważalnym efektem tego ośmioletniego okresu był znaczny rozwój infrastruktury kulturalnej, w wielu przypadkach przy wsparciu środków unijnych. Priorytety postawiono na inwestycje, edukację kulturalną i poszerzanie dostępu do oferty kulturalnej (w tym rozwój czytelnictwa i wsparcie programów digitalizacji). Temat społeczno-gospodarczego znaczenia kultury i jej przemysłów był szeroko poruszany w debacie publicznej dotyczącej polityk kulturalnych. Jednocześnie rząd niechętnie odnosił się do kilku kwestii społecznych, tj. alarmującej sytuacji finansowej i zawodowej artystów (w 2012 r. zorganizowano pierwszy strajk artystów pod hasłem "Dzień bez sztuki").

Od 2015 roku większość w niższej izbie polskiego dwuizbowego parlamentu zasiada prawicowy nieformalny sojusz "Zjednoczona Prawica", kierowany przez partię polityczną Prawo i Sprawiedliwość. Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego został Piotr Gliński, który pełni również funkcję wicepremiera. Priorytetowe ramy polskiej polityki kulturalnej zostały wyznaczone w taki sposób, by sprzyjały polityce zorientowanej na historię, w tym ochronę zabytków oraz promocję polskiej historii i tożsamości (m.in. uruchomienie wieloletniego programu na 100-lecie niepodległości). Jednocześnie rozszerzono zakres interwencji państwa w dziedzinie kultury, obejmując nią przemysły kultury, takie jak gry wideo, design i architektura.

Ważny krok dla polskiego krajobrazu kulturowego został wykonany w 2018 roku, kiedy to Krajowa Konferencja Kultury zorganizowała cykl debat w wielu miastach Polski, zapraszając do udziału w dyskusjach przedstawicieli wszystkich dziedzin kultury. Debaty te zostały szeroko zdominowane przez zdefiniowanie pojęcia "statusu artysty zawodowego". W efekcie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego podjęło się zadania stworzenia systemowego wsparcia dla artystów zawodowych. Projekt został poddany konsultacjom społecznym, a ostateczna wersja ustawy wejdzie w życie na początku 2023 roku.

Podczas debaty publicznej część przedstawicieli sektora kultury zarzucała ministrowi kultury ingerencję w wewnętrzne sprawy instytucji publicznych, takie jak decyzje rekrutacyjne czy programowe (konflikty pojawiły się wokół takich instytucji jak Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku czy Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej w 2017 roku). Inna silna krytyka dotyczyła upolitycznienia wiadomości nadawanych przez telewizję publiczną.

Rok 2020 i 2021 zostały zdominowane przez trudną sytuację przemysłów kultury i artystów, spowodowaną pandemią COVID-19. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowało wieloetapowy program wspierania kultury.

3.2 Główne tematy

Lata 2020 i 2021 przyniosły polskiej kulturze wielkie zmagania. Globalna pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na instytucje kultury, które musiały dostosować się do zupełnie nowej formy funkcjonowania. Przez ponad rok wszystkie instytucje były niedostępne dla zwiedzających, pierwsze ograniczone otwarcie w lutym 2021 roku przyniosło rzesze spragnionych kultury ludzi, Muzeum Narodowe w Warszawie w dniu otwarcia przyjęło 1054 zwiedzających. Rok 2022 pozwolił wreszcie rozkwitnąć polskiej infrastrukturze kulturalnej. Kina, muzea, sale koncertowe i teatry mogły bez ograniczeń udostępniać swoje przestrzenie w pełnej przepustowości. Choć polska kultura znów mogła działać w pełnym zakresie, nowe wyzwania pojawiły się bardzo szybko.

23.02.2022 r., na dzień przed wybuchem rosyjskiej inwazji na Ukrainę, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołało Polskie Centrum Pomocy dla Kultury na Ukrainie. Centrum koordynuje (krajowe i zagraniczne) inicjatywy na rzecz ratowania zasobów kulturowych Ukrainy. Współpracuje z narodowymi instytucjami kultury, muzeami, archiwami państwowymi i bibliotekami, m.in. z Narodowym Instytutem Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich, Fundacją Dziedzictwa Kulturowego, Polską Fundacją Narodową, Rządową Agencją Rezerw Strategicznych, konserwatorami zabytków i innymi instytucjami, a także pomaga ponad 100 ukraińskim instytucjom kultury. W związku ze zbrodniami wojennymi popełnionymi przez Rosjan na Ukrainie, minister kultury Piotr Gliński zalecił instytucjom kultury powstrzymanie się od jakiegokolwiek współpracy z przedstawicielami świata kultury Federacji Rosyjskiej oraz od prezentowania dzieł kultury rosyjskiej i rosyjskich artystów. Z inicjatywy ministra kultury i dziedzictwa

narodowego ministrowie kultury ośmiu państw europejskich - Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Słowacji, Czech, Słowenii i Rumunii - przyjęli wspólne stanowisko, w którym zaapelowali o objęcie Rosji pełnymi sankcjami w dziedzinie kultury. Instytucje kultury, muzea, archiwa, biblioteki, a także szkoły i uczelnie artystyczne aktywnie angażują się w pomoc uchodźcom z ogarniętej wojną Ukrainy. Rozgłośnie Polskiego Radia przygotowały także specjalne wydania serwisów informacyjnych w języku ukraińskim. Ponadto instytucje kultury prowadzą zbiórkę pieniędzy oraz najpotrzebniejszych produktów i środków medycznych.

W 2022 roku Rządowe Centrum Legislacji opublikowało zaktualizowany projekt ustawy o artystach zawodowych. Jest to zakończenie procesu kilkumiesięcznych prac legislacyjnych, w tym konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych. Ustawa cywilizuje warunki pracy artystycznej i zapewnia najmniej zarabiającym artystom minimum bezpieczeństwa socjalnego w postaci dostępu do ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych. Koszty proponowanych rozwiązań nie obciążają podatników, ponieważ zostaną sfinansowane z wpływów z tzw. opłaty reprograficznej i opłaty od pustych nośników (tzw. rekompensata za uczciwą kulturę) płaconych przez producentów i importerów sprzętu elektronicznego. Rekompensata za uczciwą kulturę funkcjonuje od wielu lat w większości krajów europejskich, m.in. w Niemczech, Francji, Włoszech i na Węgrzech. W trakcie prac nad projektem uwzględniono wszystkie uwagi zgłoszone m.in. przez instytucje, związki zawodowe, organizacje artystów i osoby prywatne. W ramach konsultacji przeprowadzono również rozmowy z przedstawicielami producentów i importerów sprzętu elektronicznego.

Polska jest bardzo płodnym producentem kultury popularnej. Jedną z najbardziej dominujących form rozrywki w Polsce jest kabaret. Polski "kabaret" nie jest bynajmniej formą umierającą, a wręcz przeżywającą swój renesans. Wiele niezależnych stacji telewizyjnych emituje w swoim czasie antenowym występy kabaretowe. Co więcej, Polska jest ojczyzną bardzo specyficznego gatunku muzycznego - Disco Polo, który narodził się w latach 80. i od razu stał się zjawiskiem niezwykle masowym. Popularność zdobyło początkowo bez żadnego wsparcia medialnego - jedynie dzięki koncertom i dystrybucji kaset produkowanych przez małe domowe wytwórnie. Muzyka jest bardzo prosta, powstaje przy pomocy syntezatorów i automatów perkusyjnych, całości dopełnia specyficzny styl ubierania się i zachowania na scenie przez muzyków - próba pogodzenia małomiasteczkowych gustów ze światowymi trendami w popkulturze

(głównie ze stylem scenicznym boysbandów, a potem muzyki klubowej i hip-hopu).

Z Polski pochodzi wielu uznanych na świecie producentów filmowych, których produkcje były prezentowane na najbardziej prestiżowych festiwalach filmowych, takich jak Festiwal w Wenecji czy Festiwal w Cannes. Najbardziej znani polscy reżyserzy to Andrzej Wajda, Agnieszka Holland, Krzysztof Zanussi czy Roman Polański. Polska jest domem wielu wydarzeń filmowych np. Międzynarodowego Festiwalu Filmowego Nowe Horyzonty, Millennium Docs Against Gravity czy Warszawskiego Festiwalu Filmowego, który jest wydarzeniem klasy A.

Wreszcie, Polska jest siedzibą najbardziej znanych firm produkujących gry wideo, które często dominują na rynkach zagranicznych. Najbardziej znanym polskim producentem gier jest CD-Projekt Red, który wydał serię gier "Wiedźmin", opartą na bestsellerowej sadze fantasy Andrzeja Sapkowskiego. Producent odpowiada również za długo oczekiwaną grę "Cyberpunk: 2077", która już w przedsprzedaży przyniosła zyski, choć w 2020 roku fiasko gry odbiło się szerokim echem na całym świecie. W końcu, po wielu aktualizacjach, w grę chętnie grają miliony ludzi na całym świecie, ale sukces odniosła dopiero na początku 2022 roku. 11 Bit Studio to także ważny polski producent gier, firma odpowiada za znaną na całym świecie grę survivalową "This War of Mine", pokazującą zmagania wojenne z perspektywy cywilów. Produkcja została wpisana na listę lektur szkolnych¹.

3.3 Międzynarodowa współpraca kulturalna

Polska stała się stroną Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego w 1976 roku. Od tego czasu uczestniczy w pracach Komitetu Światowego Dziedzictwa mających na celu zachowanie i konserwację dóbr kultury.

W ramach współpracy z Radą Europy polska aktywność ukierunkowana jest na wzmocnienie ochrony zabytków na poziomie międzynarodowym. Oznacza to

¹ Polska "Lista lektur szkolnych" to rejestr obowiązkowych i nieobowiązkowych tekstów kultury, takich jak książki, filmy, wiersze itp. z których uczniowie korzystają przygotowując się do matury. Mają prawo odnosić się do tych tekstów na egzaminach państwowych.

wszechstronne zaangażowanie Polski w kilka ważnych projektów Rady Europy: Europejskie Dni Dziedzictwa (od 1999 roku) i HEREIN (od 2000 roku).

Program Unii Europejskiej Kultura 2000, do którego Polska przystąpiła w 2001 roku, stworzył możliwość promocji polskiej kultury poprzez wielostronną współpracę z organizacjami kulturalnymi z innych państw członkowskich.

Polska jest członkiem Grupy Wyszehradzkiej (V4), która odzwierciedla starania państw regionu Europy Środkowej o współpracę w wielu dziedzinach wspólnego zainteresowania związanych z integracją europejską. Czechy, Węgry, Polska i Słowacja historycznie były częścią jednej cywilizacji. Łączą je wartości kulturowe i intelektualne oraz wspólne korzenie tradycji religijnych, które pragną zachować i dalej wzmacniać.

Polska jest również członkiem Ars Baltica, która powstała w 1989 roku jako forum wielostronnej współpracy kulturalnej z naciskiem na wspólne projekty w ramach Regionu Morza Bałtyckiego. Priorytetowo traktuje sztukę, kulturę i historię kultury. Współpraca między członkami odbywa się poprzez spotkania, wymianę informacji i wspólne projekty.

1 marca 2000 roku na mocy zarządzenia ówczesnego Ministra Kultury i Sztuki powstał Instytut Adama Mickiewicza. Jest to państwowa instytucja kultury, której celem jest popularyzacja polskiej kultury na świecie oraz współpraca kulturalna z innymi krajami. Celem działalności Instytutu jest promocja Polski za granicą poprzez popularyzację historycznego i współczesnego dorobku polskiej kultury. Koordynuje kilka programów promujących polską kulturę, m.in. Polska Design, Open Poland czy Program Master.

W 2023 roku Instytut rozpoczyna program Polska Kultura w Świecie skierowany do artystów wszystkich dziedzin sztuki i przemysłów kreatywnych, a także osób zaangażowanych w upowszechnianie i promocję polskiej kultury. Ma on na celu wspieranie indywidualnego udziału w wydarzeniach poza granicami kraju (np. w wystawach, koncertach, festiwalach, trasach koncertowych, konkursach muzycznych).

4. Instytucje kultury

4.1 Przegląd

W Polsce instytucje kultury funkcjonują jako podmioty publiczne, prywatne i non-profit. Organizacje non-profit w kulturze to fundacje, stowarzyszenia i związki zawodowe. Prywatne instytucje kultury działają najczęściej w sektorze kultury i sektorze kreatywnym. Przeważająca większość polskich instytucji kultury to instytucje publiczne. Prawo do tworzenia instytucji kultury ma Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także inne ministerstwa (np. Ministerstwo Spraw Zagranicznych czy Ministerstwo Obrony Narodowej) oraz jednostki samorządu terytorialnego. W większości przypadków obowiązek utrzymywania funduszy dla instytucji kultury spoczywa na władzach lokalnych. Instytucje kultury, zgodnie z odpowiednią ustawą, tworzą, upowszechniają i chronią kulturę, czyli instytucja kultury wspiera i promuje twórczość, edukację i oświatę kulturalną, działania i inicjatywy kulturalne, wreszcie realizuje zadania na rzecz ochrony zabytków. Dla wielu (często najbardziej znanych) instytucji kultury dotacje państwowe są najważniejszym lub jednym z najważniejszych źródeł środków na cele statutowe i utrzymanie instytucji.

Wśród instytucji publicznych przeważają organizacje, dla których samorząd jest organem założycielskim, stąd dominująca pozycja wydatków samorządowych na kulturę w tego typu wydatkach w skali kraju.

Polska jest również członkiem programu Kreatywna Europa, który jest otwarty dla organizacji kulturalnych i twórczych z państw członkowskich UE, jak również z krajów spoza UE. Jako kraj członkowski UE, Polska korzysta z wielu dotacji na liczne inwestycje obejmujące sektor kultury. Najlepszym przykładem jest szeroko rozwinięta infrastruktura instytucji kultury, które zostały wybudowane lub zmodernizowane w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w latach 2007 - 2013. W efekcie Fundusze Europejskie przyczyniły się do podniesienia lub modernizacji 47 instytucji w całym kraju, w tym m.in. Centrum Nauki Kopernik, Teatru Wielkiego - Opery Narodowej, Opery i Filharmonii Podlaskiej im. Stanisława Moniuszki - Europejskiego Centrum Sztuki w Białymstoku, Sali Koncertowej Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia czy budynku Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku.

Źródło: <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/5730/plik/oe-319.pdf>

4.2 Dane dotyczące wybranych publicznych i prywatnych instytucji kultury

Tabela 1: Instytucje kultury w podziale na sektory i dziedziny

Domena	Instytucja kultury (Subdomena)	Sektor publiczny		Sektor prywatny	
		Liczba (2021)	Liczba (2017)	Liczba (2021)	Liczba (2021)
Dziedzictwo kulturowe	<i>Obiekty dziedzictwa kulturowego (uznane)</i>	78 712	75 188	-	-
	<i>Stanowiska archeologiczne</i>	7 808	7 747	-	-
Muzea	<i>Instytucje muzealne</i>	662	752	277	197
Archiwum	<i>Instytucje archiwalne</i>	33	33		
Sztuki wizualne	<i>Galerie sztuki / sale wystawowe</i>	198	206	115	135
Sztuki performatywne	<i>Przestrzenie sceniczne i stacjonarne dla teatru</i>	160	156	25	31
Biblioteki	<i>Biblioteki</i>	7 693	7 953	1 378	1 521
Audiowizualne	<i>Kina</i>	330	306	197	190
	<i>Organizacje nadawcze</i>	19	21	342 (koncesje)	312 (koncesje)

Interdyscyplinarne	<i>Ośrodki społeczno-kulturalne / domy kultury</i>	3 688	3 938	256	292
Inne	Instytucje paramuzealne	225	93	121	32

Źródła: Kultura w 2017 roku.

Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.

5. Finansowanie kultury

5.1 Przegląd

Polska polityka kulturalna opiera się na założeniu, że środki publiczne są podstawowym, choć nie jedynym źródłem finansowania kultury. Przyjęty system gwarantuje względnie stabilne funkcjonowanie pewnej liczby instytucji i programów publicznych, a jednocześnie przekazuje zdecydowaną większość obowiązków w tym zakresie samorządom.

Obowiązujące zasady dotyczące systemu finansowania kultury w Polsce po 1989 roku można opisać następująco:

- Finansowanie publiczne dominuje nad prywatnym.
- Choć przytłaczający udział środków publicznych wydaje się być stałą tendencją, w ostatnich latach wykształcił się nowy sposób zarządzania nimi. Coraz więcej środków publicznych jest dystrybuowanych przez samorzady.
- Na znaczeniu zyskała zasada współfinansowania projektów ze źródeł publicznych i prywatnych.
- Rozwijają się nowe formy finansowania kultury, oparte na mediach społecznościowych, takie jak crowdfunding. Rozwijają się one równolegle, a może nawet pomimo, finansowania kultury w ramach programów CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu).
- Rozwój tzw. finansowania pośredniego. Realizowany jest poprzez stworzenie systemu rozwiązań, w szczególności wszystkich o charakterze fiskalnym, które są lub mają zachęcać do finansowania kultury ze źródeł pozabudżetowych lub łagodzą ostrość reguł gry rynkowej (zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym) w stosunku do instytucji, organizacji, twórców i producentów kultury.
- Interwencjonizm państwa dotyczy również komercyjnej działalności kulturalnej i występuje przede wszystkim w sektorze przemysłów kultury, w szczególności kinematografii i rynku książki.

Wydatki publiczne, tj. wydatki z budżetu państwa i samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego (pomniejszone o dotacje i subwencje z budżetu państwa dla jednostek samorządu terytorialnego oraz transfery między jednostkami samorządu terytorialnego) w 2021 r. wzrosły o 5,1% w stosunku do roku poprzedniego i wyniosły 12 274,4 mln zł, co w relacji do PKB stanowiło 0,51%

(w roku poprzednim - 11 679,8 mln zł i 0,50%). Wydatki z budżetu państwa wyniosły 2.925,4 mln zł.

Źródło: <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/5730/plik/oe-319.pdf>

5.2 Publiczne wydatki na kulturę według szczebla władzy

Tabela 2: Publiczne wydatki na kulturę według poziomu rządu, w EUR, 2021/2016

Poziom rządu	Wydatki na kulturę ogółem w 2021 r.			Wydatki na kulturę ogółem w 2017 r.		
	W mln zł	W mln EUR*	% udział w całości	W mln zł	W mln EUR*	% udział w całości
Państwowy	2 925.4	641.5	23.8%	2 923.6**	641.1	28.3%
Wojewódzki	1 925.9	422.3	15.7%	1 392.7	305.4	13.5%
Miejski	4 319.2	947.2	35.2%	3 388.5	74.2	32.8%
Powiatowy	140.2	30.7	1.1%	118.5	26	1.1%
Gminny	2 963.6	649.9	24.1%	2 511.3	550.7	24.3%
Razem	12 274.4	2 691.7	100%	10 331.6	2 265.7	100%

*obliczenia na podstawie kursu EUR wg NBP, średniorocznie w 2021 r., 1 EUR = 4,56 PLN.

**w oparciu o obliczenia własne

Źródło: Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.

Kultura w 2017 roku.

Obliczenia własne

5.3 Publiczne wydatki na kulturę w podziale na sektory

Tabela 3: Publiczne wydatki na kulturę według sektorów, w EUR, 2021/2016

<i>Dziedzina / Domena</i>	Wydatki na kulturę ogółem w 2021 r.			Wydatki na kulturę ogółem w 2017 r.		
	W mln zł	W mln EUR*	% udział w całości	W mln zł	W mln EUR*	% udział w całości
Muzea	865.9	189.9	29.6%	558.4	122.4	19.1%
Ośrodki Kultury i Sztuki	275	60.3	9.4%	210.5	46.1	7.2%
Ochrona zabytków	239.9	53.3	8.2%	263.1	57.7	9%
Teatry	196	43	6.7%	178.3	39.1	6.1%
Archiwum	225.2	49.4	7.7%	-	-	-
Biblioteki	117	25.6	4%	-	-	-
Filharmonie, orkiestry i chóry	108.2	23.7	3.7%	-	-	-
Działalność radiowa i telewizyjna	64.3	14.1	2.2%	880	193	30.1%
Inne	827.9	181.5	28.3%	-	-	-
RAZEM	2 925.4	641.5	100%	2 923.6*	641.1	100%

*obliczenia na podstawie kursu EUR wg NBP (Narodowy Bank Polski) średniorocznego w 2021 r., 1 EUR = 4,56 PLN.

Źródło: Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.

Kultura w 2017 roku.

Obliczenia własne.

Tabela 4: Publiczne wydatki na kulturę na poziomie samorządowym

<i>Dziedzina / Domena</i>	Wydatki na kulturę ogółem w 2021 r.			Wydatki na kulturę ogółem w 2017 r.		
	W mln zł	W mln EUR*	% <i>udział w całości</i>	W mln zł	W mln EUR*	% <i>udział w całości</i>
Ośrodki i placówki kultury	2 814	611.1	30.1%	2 215.6	485.8	30.9%
<i>Biblioteki</i>	1 710.9	375.2	18.3%	1 391	305	19.4%
<i>Muzea</i>	1 196.7	262.4	12.8%	874.8	191.8	12.2%
<i>Teatry</i>	953.6	209.1	10.2%	752.9	165.1	10.5%
<i>Ochrona zabytków</i>	504.8	110.7	5.4%	-	-	-
<i>Ośrodki Kultury i Sztuki</i>	317.8	69.7	3.4%	-	-	-
<i>Filharmonie, orkiestry i chóry</i>	308.5	67.6	3.3%	-	-	-
Inne	1 523.9	334.2	16.3%	-	-	-
<i>RAZEM</i>	9 349.0	2 050.2	100%	7 170.3	1 572.4	100%

*obliczenia na podstawie kursu EUR wg NBP (Narodowy Bank Polski) średniorocznego w 2021 r., 1 EUR = 4,56 PLN.

Źródło: Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.

Kultura w 2017 roku.

Obliczenia własne.

6. Prawodawstwo dotyczące kultury

6.1 Przegląd krajowego ustawodawstwa w dziedzinie kultury

Podstawą prawną dla instytucji kultury jest ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 110, s. 721 z późn. zm. i aneksami). Ustawa nowelizująca o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej została podpisana przez Prezydenta Bronisława Komorowskiego we wrześniu 2011 r. Ustawa ta weszła w życie z dniem 1 stycznia 2012 r. Zawiera ona dwie podstawowe tezy dotyczące działalności instytucji kultury: mecenat w kulturze jest niezbywalnym obowiązkiem państwa, a misja rządu w tej dziedzinie realizowana jest poprzez instytucje kultury, które muszą dostosowywać się do zmian w świecie, modyfikować się, zwiększać swoją efektywność itp.

Ustawa ta stworzyła możliwość powierzenia zarządzania instytucjami kultury podmiotowi wybranemu na podstawie ustawy o zamówieniach publicznych. Kolejna ważna zmiana dotyczy utworzenia nowej kategorii instytucji kultury: instytucji artystycznych. Wprowadza ona pojęcie "sezonu artystycznego" jako podstawę organizacji i realizacji zadań instytucji artystycznej. Ustawa nowelizacyjna przewiduje nowe role powoływania dyrektorów, eliminuje możliwość powołania dyrektora na czas nieokreślony, określa tryb przeprowadzania konkursu na stanowisko oraz warunki powoływania dyrektora bez konkursu.

Konieczne jest przygotowanie nowego aktu prawnego regulującego warunki organizowania i finansowania działalności kulturalnej w Polsce. Ta obowiązująca obecnie jest poddawana ostrej krytyce. Trzon obecnej ustawy został odziedziczony po systemie gospodarki planowanej z jej zasadami budżetowymi, które ograniczają funkcjonowanie nowoczesnych instytucji kultury. W konsekwencji w Polsce funkcjonują instytucje niestabilne finansowo, zarządzane przez dyrektorów, którzy mają ograniczoną autonomię. Paradoksem obecnej ustawy jest to, że zniechęca ona instytucje do poszukiwania dodatkowych źródeł finansowania (przychody ze źródeł prywatnych w ciągu roku, bo spadek środków publicznych w następnym).

6.2 Przegląd międzynarodowego prawodawstwa w dziedzinie kultury

Głównymi aktorami instytucjonalnymi w promocji polskiej kultury za granicą są Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Inne ministerstwa i agencje, które również odgrywają ważną rolę w tej dziedzinie, to Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz inne publiczne lub prywatne instytucje i organizacje, takie jak Instytut Adama Mickiewicza, Instytut Książki, Polskie Biuro Turystyki, Polski Instytut Sztuki Filmowej oraz Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych realizuje swoje zadania w zakresie międzynarodowej współpracy kulturalnej przede wszystkim poprzez Instytuty Polskie mające siedziby w innych krajach. Współpraca odbywa się również za pośrednictwem ambasad i attachatów kulturalnych i naukowych oraz oddziałów Polskiej Akademii Nauk w Berlinie, Paryżu, Rzymie i Wiedniu.

W Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego za międzynarodową współpracę kulturalną odpowiada Departament Stosunków Międzynarodowych. Głównym zadaniem Departamentu jest koordynacja współpracy międzynarodowej w dziedzinie kultury. Do jego zadań należy również współpraca z organizacjami polskimi za granicą oraz realizacja umów międzynarodowych. Departament nadzoruje również pracę Instytutu Adama Mickiewicza oraz Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie.

W Polsce nie ma oficjalnych statystyk dotyczących wydatków publicznych na współpracę międzykulturową.